16

Ó-Buda...

Kolumbus-epigon kalandjai egy régi világban

– *Az Uj Nemzedék* tudósítójától –

A villamoskocsiról leszáll az utolsó biberbunda. Utána eltünik a perron lépcsőjén az utolsó gigerli. Boldogan sóhajtok egyet: végre megszabadultam az utolsó szintől és szagától, ami Pestre emlékeztet. A kocsi is mintha megkönnyebbült volna: nekirugaszkodik, vidám csilingeléssel nyargal már velem, ki el a „civilizált" világból. Az utszélen még rámijeszt angolkóros, hóligorgasságával egy-egy malter-kolosszus: idétlen bárkaszárnya, kullafoltos ábrázatu, sokemeletes ratio-nyakorján, azután egyre több a kedves, öregecske, földszintes ház, a világ percek alatt kicserélődik körülöttem, mintha a villamoskocsi Sirius tanár ur hires masinája volna, amely robog velem visszafelé, visszafelé az időben. A kocsi utasnépe is egészen megváltozott, mint az utca képe, egyszerü népek hallgatag öreg emberek, bekecses mészárosok, botosban topogó agg vincellérek, veresképü hajósemberek ülnek körülöttem. Maga a villamos kezd terhemre lenni; anokrónizmusnak érzem. Alig várom az állomást, hogy leszálljak és ezzel végleg bucsut mondjak a jelenkornak, a modern technikának, a gépnek, a mi-nak . . .

A Fő-tér szép, öreg Háromság-szobra mellett be kell fordulni az első utcába, talán. Mindegy, hogy merre.

Benne vagyok az ódon faluban, a sokszázéves óriási községben, amit Ó-Budának neveznek. Roskadt kis házikók között kanyarog a hepehupás kőmeder, az utca, korhadt, vén kapukon rozsdásan, köszvényesen csüng a koppantó. Az ablakokba majdnem beugrik az ember, olyan alacsonyan néznek ki az utcára homályos vén szemükkel. És meg-megállunk merengve egy öreg, boltozott kapu előtt, a fonnyadt szőlőlevelet szemlélve, mely az épittető gazda szőlőmives-voltára emlékeztet még kétszáz esztendő után is, vagy a kocsmacégéreket bámulják, amire elég alkalmunk van, gyon, mindekutána kocsma akad errefelé elégséges számmal. Ha bekémlelünk a kapukon, fehérre meszelt, takaros udvarokat látunk, kék- meg zöldüveges tornácokon leánder-fákat a ködös üveg mögött és korhadt mángorlókat, meg szalmába bugyolált, göthös vén kutakat. Az utca során öreg emberek topognak végig, föld felé görnyedő alakok, szöges-botokkal kocogva. Házak és emberek egyformán a föld felé hajlanak már ebben az elaggott, csöndes nagy faluban.

A Majláth-utcán, a Filatóri-gát környékén, havas hegyek jéglehelletü ölében osonok végig. Be-benézek egy rozzant, kidült-bedült deszkakerítésen. Néha fölrebben egy vedlett varju, majd egy vedlett vénasszony riad rám a sötétben az udvarról. Az egyik udvarról azután nem néz már énreám vénasszony, nem rebben fekete madár sem; hóval boritott kőkeresztek, düledező sirkövek ácsorognak ott, arcukról rég letörölte az irást az idő. Vagy harmincan lehetnek még a szélütött kőkeresztek itt, az emberi lakások közé szorulva. Csöndesen megférnek ők, a halottak odalenn, az élőkkel, akik a házban laknak. Tavasszal, ha napsugár becézi a köveket, odalenn jó lehet hallgatni az örökké ujuló Élet szavát, mely fölöttünk énekel, a vad orgonabokorban zengő pacsirta dalában, a szerelmesek bujkáló suttogásában . . . .

A hitel halála

. . . . A korcsmaajtó nagyot csörren, megszólal egy láthatatlan csengő . . . csin . . . csin . . . Az ivószobában fölriad délutáni álmából a gazda és a vendég felé sandit véreres szeme. Nem tetszem neki, szemmel látható, hogy nem tetszem neki. „Mit keres itt ez az idegen? Mi járatban lehet?" — ezt a gyanakvó kérdést pislogja álmos szeme, morózus arca, ritkás rőt bajusza, mely lecsüng leffedt szájaszélére. „Mivel szolgálhatok" — kérdi udvarias szóval, de udvariatlan hangsullyal, mely inkább ugy muzsikálta ki az udvarias szólásformát, mintha azt akarná jelenteni: „Kivül tágasabb!". Mert hát mi a Donnerwettert keres itt ez a nagyvárosi idegen, abban a nagyságos uras télikabátban? Mi magunk közt élünk itt, mi ismerjük egymást valamennyien, ide nem járnak idegenek, erre mifelénk az idegentől mindig félni kell . . .

Zöldre mázolt kerek asztalnál ülök és észre veszem, hogy *az asztal lapjába vaskarikák vannak beleékelve.* Mit jelentenek ezek a karikák? Megkérdezem a „wirt"-et, aki éppen elébem teszi a bort.

— Ezek a *sicherheits-riglik* . . . . Azelőtt lánc is volt bennük . . . . hogy a pléhtányért el ne vigyék — magyarázza összevont szemöldökkel a gazda, miközben jelentős pislantással néz rám. Pislantása határozottan többet mond, mint a beszéde. Körülbelül ennyit: „Na ja! Mert ezelőtt többen jártak erre ilyen fajták, akiket nem ismerünk. Ilyen idegenek, mint maga".

A bor már régen az asztalon volt, de a leláncolható pléhtányérok őre még egyre itt állt előttem és le nem vette rólam a szemét. A sarokból, a kályha mellől előcsompolygott még egy lompos kuvasz is, hogy odaálljon a gazdája mellé fenyegetően. A kuvasz is engem nézett. Most már ketten néztek. A helyzet határozottan kellemetlen volt; kezdtem fészkelődni a helyemen. Mit akarnak ezek tőlem: a kuvaszkutya, meg a gazdája?

A gazda most megmozdult. Széles, bütykös hüvelykujjával hátrafelé bökött, a szemközt való falra. Önkéntelenül követtem szememmel a hüvelykujj utját a levegőben. A gazda még egyszer bökött az ujjával egyet a levegőben hátrafelé. Most már rájöttem végre, hová mutogat; a falon fehér papirplakát terpeszkedett, a következő ákom-bákommal:

BITTE SOFORT ZAHLEN!!!

Kiraktam az asztalra a bor árát, mire a gazda arcán valami enyhülést láttam derengeni. A kutya, mikor az asztalon meglátta a pénzt, elégedetten megcsóválta a farkát, visszament a kályha mellé és elhasalt a földön. Akkor vettem csak észre, hogy a fal tele van különféle épületes fölirásokkal. A *„Kérettik rögtön fizetni!!!"* mellett vörösorru férfiut ábrázoló képet látok, ezzel a szöveggel: *„Kibitz Kuss! Ne'dmel Kuss!! Drite'mol Kuss!!!"* Azután szivfacsaró kép következik. A szines olajnyomat temetőt ábrázol. Méla ciprusok alján, buslakodó sirkeresztek között zöld hantra borul zokogva egy érdemes férfiu. Átöleli keserves bánattal a sirhantot; látszik rajta hogy szivének igen kedves volt, ki alatta pihen. A sirkőn pedig ez a fölirás olvasható:

Itt nyugszik
A HITEL
kimult élte virágjában.

Mindjárt a magyarázó kép mellett függ a zordon plakát:

CREDIT EXISTIERT NICHT!

Fölöttem, az én asztalom mögött „A vadász esküvője" és „A vadász temetése" cimü méla ábrázolatokat látom, majd fenyegetően tornyosodik fölém egy ujabb szigoru parancsszó: „Köpködni tilos! Nicht hinausspucken!!"

Aki még nem volt Pesten

Valami zörög a sarokban. A tél délutáni félhomályában valami mozdul. Most veszem csak észre, hogy a csaplároson, a kutyán és rajtam kivül még valaki van az ivóban: egy bóbiskoló vén ember. Nem is vén ember — összeszáradt kóró, amire rongyokat aggattak. Szakálla már nem is fehér, hanem piszkossárga. Ebből a szalmacsutakból, ami a száját körül veszi, fáradtan lóg ki a pipa, mint az akasztott ember. Az egész alak nem is látszana élőnek, ha nem viritana ki aszott arca közepéből egy hatalmas, kiabáló, vörös orr. Es az orr olyan, mint a virulό paradicsom és apró paradicsomfiókák hajtottak ki rajta. A csöndes vendég előtt literes üveg áll, már csaknem üresen.

Intek a gazdának. Hogy megnyerjem a bizalmát, pénzt veszek elő és ujra bort hozatok — előre fizetve. Kezdjük már megérteni egymást.

— Monja csak, Herr Wirt, — kérdem tőle — hány éves az öreg?

— Lehet már nyolcvan...

— Iszik?

— Minden délután a maga literjét. Attól olyan egészséges!

— Szólhatok hozzá?

— Próbálja meg az ur... de olyan süket, mint a Duna télen!

Nem tudom ugyan, mért süket a Duna télen, de azért közelebb huzom a székemet a paradicsomorru aggastyánhoz és elkezdek orditani:

— *Erlaub'ns, Vater, ich komme aus Pesth.*

Az öregnek följebb csuszik a szemehéjja Rám pislog a homályos agg szem. Csodálkozva. Kutatva. Azután felém bök a pipájával és a korcsmároshoz fordul:

— Was sagt er?

A gazda tölcsért csinál a kezével és üvölteni kezd:

— Der gnä' Herr kummt aus Pesth.

Az öreg megérti. Leplezetlen csodálattal néz végig. Mint a messziről jött idegent szokás. Ahogyan mi azt nézzük, aki Tonking-ból jött A gazda megmagyarázza:

— Az öreg még nem volt Pesten . . . .

Megrökönyödve nézek rá:

— Mit beszél? Nem volt Pesten?

— Nem hát, ha mondom. Soha életében. Nem ült ez még villanyos vasuton!

Szemrehányóan néz rám Kontárnak tart. Profán idegennek, aki nem tud tisztelettel nézni az öreg alt-ofnerre, aki nyolcvan éves, de még nem látta Pest városát. Megdöbbenve nézek erre a borozó mumiára. Az óbudai végek inkarnált szellemét látom benne most. Az ódon és bizarr falu-város lelke ül velem szemben a téli alkonyon a magányos korcsmában, a halott utcában, ahol egy órája nem toppant emberi láb lépése . . .

*

Holtak az utca közepén

A Majláth-utca egyik háza mellett bemelyed a telek; kis utca ágazik el ferde irányban balra. *Az utca közepén négy-öt sirkő ácsorog a hóban.* Kisértetles, fantasztikus, riasztó és groteszk látvány ez: hogy megyünk, világos nappal az utcán, szembe is jönnek járókelők... és egyszerre csak sirkövekkel találkozik az ember és olvassa a megkopott irást: Michael Bally . . . gest. am 13. Maerz, 1864 . . . Johann Hackenschmidt, bürgerliche Weingaertner . . . und seine Wittwe, geborene Schmallinger . . .

Kevéssel utóbb, mint a Flórián-tér szürke kendőbe bugyolált kofáinak sváb pörlekedése is elmarad mögöttem és a kegyes Zichy gróf ur által emelt Szet Flórián és Szent Fülöp szobrok bágyadt barokk silhouetteje messze látomásként tünik el a szürkületben, a Kórház-utcai vityillók során megyek tova. Jeges szél baltája vagdossa az arcomat, a fehér hegyek rámlehellik a „Hozott Istent". Átmegyek azon a nagy telken, ahol vedlett, roskadt árva aggságban szégyenkezik a kis temetőkápolna, hirmondóul az ódon temetőből, mely eltünt erről a telekről néhány éve. Kis házak tüzfala mutogatja foszladozó testét a vándornak. A falak össze-vissza vannak róva mindenféle szedett-vedett kőből és téglából. Az egyik tüzfalból repedezett, rózsaszinü márványdarab kandikál ki. A márványdarabon kopott betük nyoma. Megütődve álok oda és betüzöm: *„Hier . . . gest . . . Friede . . ."*

. . . . Sirkő ez? Alighanem széjjeltörött, régi-régi sirkő darabja van befalazva a roskadt házikóba, mely a háromszázéves temető szélén ácsorog.

És amig tovább megyünk az öregségtől tántorgó vityillók során egyre másra bujik ki a malter penésze alól egy rózsaszinü, vagy sárga márványdarab, időtől kimart, megviselt, föl-föltünedező, majd el-eltünő irással: Hier ruhet . . . Theresia Wolfinger . . . gestorben am 13. Maerz . 1814.

Szélmarta arcunk alatt, valahol a torkunk táján, ijedten odobolni kezd bennünk a félelem. Igy érezheti magát az ember, mikor ki sártetet lát szélviharos éjszakán. Hát errefelé, az óbudai végeken, sirköveket épitenek be az élők a házaikba? A házak az évszázadok során körülvolták az ódon temtőt, átölelték, fojtogatták a hallottak csöndes birtokát, beljebb-beljebb nyomultak, lépcsőről-lépésre szoritották ki az élet követelő mohóságával a vádtelen halottakat. A város épült-épült, a kis házikók szürke gyalogos századai tovább nyomultak és kikergették a halott, régi óbudaiakat. De a halottak nem hagyták magukat. Egy-egy sirkövet, egy darabka töredezett márvnáyt itthagytak, beépitve a házakba: Memento homo, pulvis et humus es . . . .

Egy háromszáz éves óbudai kávéházban

Fölttüröm a télikabátom gallérját, visszafelé sietek, hogy közelebb legyek az élethez. A Szentendrei-utca kis sárga házai között fucsa cégér állit meg: *Kávéház.* Rettentően fázom, a jeges szél könnyeket sajtol a szememből, kicsit a sziven tája is fázik az előbb átélt bizarr élménytől, de azért nevtnem kell. Megállok az utca közepén, a hegyes, össze-vissza köveken, összecsapom a kezemet és nevetve ismétlem: kávéház, kávéház . . . Kávéház itt a Szentendrei-utcában, annak is az elhagyatott végében, össze-vissza kanyargó halott utcák közepén, földreroskadó kis sárga házikóban! Kávéház . . . . kollegája a márványfalu, ezertükrös pesti kávéház-pantheonnak, kapuciner-üdvleldének.

Benyitom az ajtót: vastag füst, roskadt bolthajtás, sok-sok ember. Hangos beszéd zümmögött az előbb a meleg és homályos zugban; most néma csönd lett. Mindenki hallgat, mindenki rámbámul. Ugyan kicsoda lehet az idegen? Sugdosni kezdenek; mustrálnak. Zavarban vagyok és a pincértől nagynehezen kapok egy árva kis asztalt a zsufolt helyiségben. Hozzák a feketét, egy borvirágosorru, borotváltképü, elaggott vidéki jellemszinész teszi elém a poharat, amelyre rá van boritva a zaccos szürő. Erős, régen élvezett, „igazi" kávéillat csiklandozza az orromat. A gőzölgő feketét megkóstolom és kénytelen vagyok illő tisztelettel megállapitani magamban, hogy a dunaparti hotel hires „kafedsi"-je, a pirosfezes Ali nem tud ilyen kávét főzni! A deák emeritált apaszinész aki most vénségére nyilván pincérszerepet játszik az óbudai végeken, észreveszi elragadtatásomat és mindjárt meg is magyarázza, hogy ők ehhez már hozzá vannak szokva.

— Az öregasszony, a groszmama titka, kérem . . . Ő kotyvasztja ezt a konyhában. Ő is az apjától tanulta. *Nyolcféle kávéból főzik össze ezt a hireset!* Ilyen nincsen egész Magyarországon. Ez az ő patentjük . . . Meg ugy tessék kérem ezt a kávét meginni, Urasága, hogy ezt kérem, Urasága, háromszáz éve főzik már ők a családban. Ez a kávéház háromszáz éves már itt Óbudán és azóta van a familia kezében . . .

Megilletődve nézek körül az alacsony helyiségben, ahol az öklömmel el tudnám érni a plafont. Az egyik asztalnál dominóznak. Ingujjra vetkőzve, mert ott van a szomszédban a kályha. Iszonyuan, fölpuffadt, hólyaghoz hasonló hentes-féle folyik rá óriás gyomrával az asztalfőre. Ugy látszik dominóban Óbuda világbajnoka. Összeráncolt homlokkal, komoran játszik és a többiek aggódva figyelik. A többi asztaloknál alsóst játszanak és pipázgatnak. Mellettem csupa öregember ül, többnyire fejükön van a kalap, nagyon hangosan vitatkoznak az üzletről. Persze németül. Magyar szót egyáltalán nem hallok. A vastag falba vájt kicsi ablak mellett hófehér szakállu vén ember olvassa a krajcáros német ujságot. Szájából bágyadtan fityeg a pipa, zsirosszélü kalapja olyan öregnek látszik, mint ő maga. Nyakkendőjébe diónagyságu korallfigura van beleszurva és ezüst óralánca zöldrekopott fekete bársonymellényt hidal át. Bütykös, köszvénymarta, ráncos, vastag ujjai tele vannak régi-régi gyürükkel. Cugos cipője valóságos muzeumi tárgy. Ilyen szabásu cipőt már a nagyapáink kora óta nem készitenek a susztérek.

Balra tőlem magyarul folyik a kártyázás. Nagybajuszu tüzoltó játszik ott és nyilván az ő kedvéért beszélnek magyarul. Odanézek. Megint csak mosolyra huzódik a szájam.

Durákat játszanak!

A billiárdasztal felől fájdalmas kiáltást hallok: „Ajajaj..." Ijedten nézek oda, hogy mi történt? Az egyik potrohos bácsi elhibázta a lökést, azért jajgatott. És meg kell szoknom, hogy átlag minden percben ötször fölhangzik ez a fájdalmas ajajaj! Valahányszor pechesen lóditja meg a csontgolyót.

A kicsi helyiség, a roskadt kassza, nagy makart csokrával, a vörösre izzó, vén vaskályha, a pincérek, a vendégk, az egész környezet mintha száz év előttről maradt volna itt. Tökéletes az illuzióm, hogy 1829-et irnak és ha ujságot kérek, a kellner bizonyára Kultsár István uram „Hasznos mulattatóját" teszi majd elém. . .

A kellner, aki észrevette, hogy idegen vagyok ebben a világrészben, jóakarattal magyarázatba kezd:

— Ezek itt mind Stammgastok. Urasága nem is gondolja, hogy az az öreg bácsi, aki ott elaludt a Volksblatton, majdnem hatvan éve jár ide kávézni. . . Bizony kérem: hatvan éve. . . Nem szabad megkérdezni, hogy mit parancsol. Az sértés lenne! Egyáltalán, kérem, *a Stammgastot nálunk nem szabad megkérdezni, hogy mit parancsol, mert az skandalum lenne, ha nem tudnám, hogy mit szokott fogyasztani.* Akik idejárnak minden délután, évek óta, tiz év óta, husz év óta, negyven év óta, azok mindig ugyanazt és ugyanugy fogyasztják. Mindenki megtartja a szokásait mifelénk kérem. . .

Konzervativ lelkem egész fájó nosztalgiája benne van a bus pillantásokban, mely bucsumat mondja el az óbudai kávéháznak, ahol az emberek megtartják a szokásaimat és tisztelik a multat. . .

Mikor kifelé tartok ebből a háromszáz esztendős világból, el kell mennem a „Szent Péter és Szent Pál temetkezési és önsegélyző-egylet" ódon cégtáblája alatt. Mégegyszer elérzékenyült pillantást vetek az „Óbudai jóbarátok asztaltársaságának" korcsma előtt fityegő cégérére, amely két egymásba fonódó emberi kezet ábrázol, majd némán tisztelgek a „gróf Laudon aggharcos egylet" cimerének, mely szintén egyik borház ajtaja fölött látható. Azután felülök bus sóhajtással az óceánjáró fedélzetére, mely szegény Kolumbusz-epigont vissza fogja vinni tengerentu'ra, a modern civilizáció világába.

Helyet foglalok a 9. számu villanyos kocsiban. . .

Balassa Imre.